



OILA TARBIYASIDA MILLIY VA UMUMINSONIY AXLOQIY MADANIYATNING RIVOJLANTIRISH.

*Shahrisabz davlat pedagogika instituti
pedagogika yo'nalishi 2-kurs 1.24-guruh talabasi
Abdurashedova Xulkar Alisher qizi
Qodirova Musallam Ōrol qizi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada oila muhitida yosh avlodni tarbiyalashda milliy qadriyatlar va umuminsoniy axloqiy mezonlarning o'zaro uyg'unligi tahlil qilinadi. Oila institutining shaxs ma'naviy kamolotidagi o'rni, milliy urf-odatlar hamda zamonaviy etika normalarining bolalar dunyoqarashini shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, globallashuv sharoitida oilaviy tarbiyaning dolzarb masalalari va yoshlarda yuksak axloqiy madaniyatni rivojlantirishning pedagogik-psixologik jihatlari bo'yicha ilmiy xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar

Oila tarbiyasi, milliy qadriyatlar, umuminsoniy axloq, ma'naviy-axloqiy madaniyat, an'ana, etika, shaxs kamoloti, ijtimoiy muhit, pedagogik mahorat.

Аннотация

В данной статье анализируется гармония национальных ценностей и универсальных моральных критериев в воспитании молодого поколения в семейной среде. Подчеркивается роль института семьи в духовном развитии личности, важность национальных традиций и современных этических норм в формировании мировоззрения детей. Также приводятся научные выводы по актуальным вопросам семейного воспитания в контексте глобализации и педагогическим и психологическим аспектам развития высокой нравственной культуры у молодежи.



Ключевые слова:

Семейное воспитание, национальные ценности, всеобщая мораль, духовно-нравственная культура, традиции, этика, личностное развитие, социальная среда, педагогические навыки

Abstract

This article analyzes the harmony of national values and universal moral criteria in the upbringing of the younger generation in a family environment. The role of the family institution in the spiritual development of the individual, the importance of national traditions and modern ethical norms in the formation of children's worldview are highlighted. Also, scientific conclusions are given on the current issues of family upbringing in the context of globalization and the pedagogical and psychological aspects of developing a high moral culture in young people.

Keywords:

Family upbringing, national values, universal morality, spiritual and moral culture, tradition, ethics, personal development, social environment, pedagogical skills.

Kirish

Bugungi globallashuv jarayonlari jadallashib borayotgan davrda jamiyat taraqqiyoti, avvalo, inson omili, uning ma'naviy-axloqiy kamoloti bilan chambarchas bog'liqdir. Shaxsning barkamol bo'lib voyaga yetishida esa oila muhitining o'rni beqiyosdir. Chunki oila – bu inson hayotidagi ilk ijtimoiy institut bo'lib, unda bola dastlabki ijtimoiy tajribani egallaydi, axloqiy me'yorlar va qadriyatlarni o'zlashtiradi. Shu nuqtai nazardan, oila tarbiyasida milliy va umuminsoniy axloqiy madaniyatni rivojlantirish masalasi pedagogika, psixologiya hamda ijtimoiy fanlarning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalik davrida shakllangan axloqiy qarashlar insonning butun hayoti davomida uning xulq-atvori va ijtimoiy



munosabatlarini belgilab beradi. Ayniqsa, milliy qadriyatlar – urf-odatlar, anʼanalar, maʼnaviy meros orqali shakllangan axloqiy mezonlar shaxsning oʻzligini anglashida muhim omil boʻlib xizmat qiladi. Shu bilan birga, umuminsoniy qadriyatlar – inson huquqlari, erkinlik, adolat, bagʻrikenglik kabi tushunchalar zamonaviy jamiyatda barqaror taraqqiyotning asosiy shartlaridan biri sifatida eʼtirof etilmoqda.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, hozirgi axborotlashgan jamiyatda turli madaniyatlar va qadriyatlar oʻzaro taʼsirga kirishmoqda. Bu esa yosh avlod tarbiyasida muvozanatli yondashuvni talab etadi. Yaʼni, bir tomondan milliy oʻzlikni saqlab qolish, ikkinchi tomondan esa global dunyo talablariga moslashish zarurati yuzaga kelmoqda. Bu jarayonda oila asosiy tarbiya maskani sifatida hal qiluvchi rol oʻynaydi. Maqolaning maqsadi – oila tarbiyasida milliy va umuminsoniy axloqiy madaniyatni rivojlantirishning nazariy asoslarini tahlil qilish, ularning oʻzaro uygʻunligini ochib berish hamda amaliy jihatdan samarali yoʻllarini yoritishdan iboratdir. Shu bilan birga, maqolada oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari, zamonaviy ijtimoiy muhit taʼsiri va yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash masalalari ilmiy asosda yoritiladi.

Asosiy qism

Oila – inson shaxsining shakllanishida eng muhim ijtimoiy muhit hisoblanadi. Aynan oilada bola ilk bor yaxshilik va yomonlik, halollik va insofsizlik, hurmat va befarqlik kabi tushunchalarni anglay boshlaydi. Shu bois oila tarbiyasida milliy va umuminsoniy axloqiy qadriyatlarni uygʻun holda singdirish muhim ahamiyat kasb etadi. Oila tarbiyasida milliy va umuminsoniy axloqiy madaniyatni rivojlantirish jarayoni faqatgina anʼanaviy tushunchalar bilan cheklanib qolmaydi, balki zamonaviy pedagogik yondashuvlar va psixologik omillarni ham oʻz ichiga oladi. Ayniqsa, bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda tarbiya berish muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir yosh bosqichida bolaning dunyoqarashi, qiziqishlari va qadriyatlarni



qabul qilish darajasi turlicha bo'ladi. Shu sababli ota-onalar farzandiga mos usulda axloqiy tushunchalarni singdirishlari zarur.

Masalan, kichik yoshdagi bolalarda axloqiy tushunchalar ko'proq ertaklar, hikoyalar va o'yinlar orqali shakllantiriladi. Milliy ertaklar, maqollar va rivoyatlar orqali yaxshilik va yomonlik, rostgo'ylik va yolg'onchilik kabi tushunchalar sodda va tushunarli tarzda yetkaziladi. O'smirlik davrida esa muloqot, suhbat va mustaqil fikrlashni rivojlantirish orqali axloqiy madaniyatni shakllantirish samaraliroq hisoblanadi. Bu davrda bolalar bilan ochiq muloqot qilish, ularning fikrini hurmat qilish va to'g'ri yo'naltirish muhimdir.

Bundan tashqari, oilada mehnat tarbiyasiga alohida e'tibor qaratish ham axloqiy madaniyatni rivojlantirishning muhim omillaridan biridir. Farzandni kichik yoshdan boshlab uy ishlariga jalb qilish, mehnatga hurmat ruhida tarbiyalash unda mas'uliyat, sabr-toqat va intizom kabi fazilatlarni shakllantiradi. Mehnat orqali bola o'zining jamiyatdagi o'rnini anglay boshlaydi va boshqalarning mehnatini qadrlashni o'rganadi.

Oila muhitida sog'lom psixologik iqlim yaratish ham nihoyatda muhimdir. Ota-ona va farzand o'rtasidagi o'zaro ishonch, mehr va hurmat asosidagi munosabatlar bolaning ruhiy barqarorligini ta'minlaydi. Agar bola o'z fikrini erkin bayon qila olsa, u o'zini qadrlangan shaxs sifatida his qiladi va bu uning axloqiy rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Aksincha, bosim, qo'rqitish yoki befarqlik mavjud bo'lgan oilalarda bolada ishonchsizlik, tajovuzkorlik yoki befarqlik kabi salbiy xususiyatlar shakllanishi mumkin.

Zamonaviy davrda media va internetning ta'siri ham sezilarli darajada ortib bormoqda. Shu bois ota-onalar bolalarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish, ularni foydali mashg'ulotlarga jalb qilish, ijtimoiy tarmoqlardan to'g'ri foydalanishga o'rgatishlari zarur. Axborot oqimining haddan tashqari ko'pligi sharoitida bolada tanqidiy fikrlash ko'nikmasini shakllantirish muhimdir. Bu esa uning turli zararli g'oyalar va axloqiy tahdidlardan himoyalinishiga yordam beradi.



Milliy axloqiy qadriyatlar har bir xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlari, anʼanalari va madaniy merosi asosida shakllanadi. Oʻzbek oilalarida kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, mehmondoʻstlik, sabr-toqat, hayo va ibo kabi fazilatlar alohida oʻrin tutadi. Bu qadriyatlar bolaga nafaqat tarbiya beradi, balki uning jamiyatda oʻz oʻrnini topishiga yordam beradi. Masalan, ota-onaga hurmat qilish, ularning soʻzini tinglash kabi odatlar bola ongida masʼuliyat va minnatdorchilik hissini rivojlantiradi.

Shu bilan birga, zamonaviy globallashuv sharoitida umuminsoniy axloqiy qadriyatlarni ham eʼtibordan chetda qoldirmaslik lozim. Adolat, tenglik, inson huquqlariga hurmat, bagʻrikenglik va mehr-oqibat kabi fazilatlar har qanday jamiyat uchun umumiy va muhim hisoblanadi. Oila bu qadriyatlarni bolaga singdirishda asosiy vositachi vazifasini bajaradi. Masalan, boshqa millat yoki din vakillariga hurmat bilan munosabatda boʻlishni oʻrgatish orqali bolada bagʻrikenglik shakllanadi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uygʻunligi ayniqsa muhimdir. Faqat milliy qadriyatlarga yopishib olish yoki faqat global qadriyatlarga ergashish muvozanatni buzishi mumkin. Shu sababli ota-onalar farzand tarbiyasida ikkala yoʻnalishni ham birdek rivojlantirishlari zarur. Bu esa bolada keng dunyoqarash, mustahkam axloqiy pozitsiya va ijtimoiy faollikni shakllantiradi.

Oila tarbiyasida axloqiy madaniyatni rivojlantirishda ota-onaning shaxsiy namunasining oʻrni beqiyosdir. Bola koʻproq eshitganidan koʻra koʻrganini takrorlaydi. Agar oilada oʻzaro hurmat, samimiylik, halollik hukm sursa, bu fazilatlar tabiiy ravishda bolaga ham oʻtadi. Aksincha, ziddiyatli yoki befarq muhit bolaning ruhiyati va axloqiy rivojiga salbiy taʼsir koʻrsatadi.

Bundan tashqari, zamonaviy axborot texnologiyalari davrida bolalar turli manbalardan axborot olishmoqda. Shu sababli ota-onalar farzandining axborot makonini nazorat qilish, foydali va tarbiyaviy ahamiyatga ega boʻlgan materiallarga yoʻnaltirishlari lozim. Kitob oʻqishga ragʻbatlantirish, milliy



ertak va rivoyatlar orqali tarbiya berish, shu bilan birga, zamonaviy ilm-fan yutuqlari bilan tanishtirish muhimdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, oila tarbiyasida milliy va umuminsoniy axloqiy madaniyatni rivojlantirish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Chunki har bir jamiyatning kelajagi bevosita oilada voyaga yetayotgan yosh avlodning ma'naviy-axloqiy darajasiga bog'liqdir. Agar bola oilada to'g'ri tarbiya olsa, u nafaqat o'z hayotida muvaffaqiyat qozonadi, balki jamiyat taraqqiyotiga ham munosib hissa qo'sha oladi.

Milliy qadriyatlar orqali bolaga o'z ildizlari, urf-odatlarini, ajdodlari merosiga hurmat ruhini singdirish mumkin. Bu esa uning o'zligini anglashiga, milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiya ko'rgan bola keng fikrlaydigan, bag'rikeng, adolatparvar va insonparvar shaxs sifatida kamol topadi. Demak, ushbu ikki yo'nalish bir-birini to'ldiradi va uyg'un holda rivojlantirilgandagina mukammal natija beradi.

Bugungi globallashuv davrida turli madaniyatlar o'zaro aralashib borayotgan bir paytda, yoshlarni har tomonlama yetuk qilib tarbiyalash uchun oilaning roli yanada ortib bormoqda. Ota-onalar nafaqat tarbiya beruvchi, balki farzand uchun ibrat bo'luvchi shaxs ekanligini unutmasliklari lozim. Ularning kundalik hayotdagi muomalasi, qaror qabul qilishi, boshqalarga munosabati farzand ongiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, axloqiy madaniyatni shakllantirishda oilaning maktab, mahalla va jamiyat bilan hamkorligi ham muhimdir. Chunki tarbiya faqat oilaning o'zida cheklanib qolmaydi, balki ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanadi. Shu bois ota-onalar farzandining ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishini qo'llab-quvvatlashlari, uning to'g'ri yo'nalishda rivojlanishiga sharoit yaratishlari zarur.



Umuman olganda, oila tarbiyasida milliy va umuminsoniy axloqiy qadriyatlarni uyg'unlashtirib borish – barkamol, ma'naviy yetuk, mustaqil fikrlaydigan va jamiyat oldidagi mas'uliyatini his etadigan shaxsni tarbiyalashning eng muhim omilidir. Bunday avlod esa yurt ravnaqi va insoniyat taraqqiyotining mustahkam poydevorini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
3. Abdurahmonov Q.X. Oila pedagogikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
4. To'xtaxodjayeva M.X. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2015.
5. Musurmonova O. Oila ma'naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2012.
6. Yo'ldoshev J.G'. Tarbiya nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
7. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023 (yangi tahrir).
8. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2020.